

dækket af isskuret Dolerit, som her ligger 3—400 Meter højere end paa Dalens østlige Side, andre Steder er Højdeforskellen endnu større. Bårdardalen viser sig

saaledes som før antydet at være en kolossal Brudlinje, der danner den vestlige Grænse for et meget stort vulkansk Sænkingsomraade.

Pamir.

Rejse igennem Roshan, Darvas og Karategin.

Af Premierløjtnant O. Olufsen.

I dette Tidsskrifts 14. Bd. 3.—4. Hefte 1897 har jeg allerede givet en meget kort Beretning om min Rejse, saa at sige, rundt om hele Pamir i 1896; og denne er i Aarenes Løb bleven suppleret, dels ved Afhandlinger i dette Tidsskrift, 1898—Dato, dels ved specielle Publikationer udgivne paa Engelsk paa Kultusministeriets og Carlsbergfondets Bekostning som Resultater af min 2. Rejse i Centralasien i 1898 og 99. Yderligere Publikationer indeholdende Resultater af botanisk, zoologisk, mineralogisk og sproglig Natur kan ventes i en nær Fremtid.

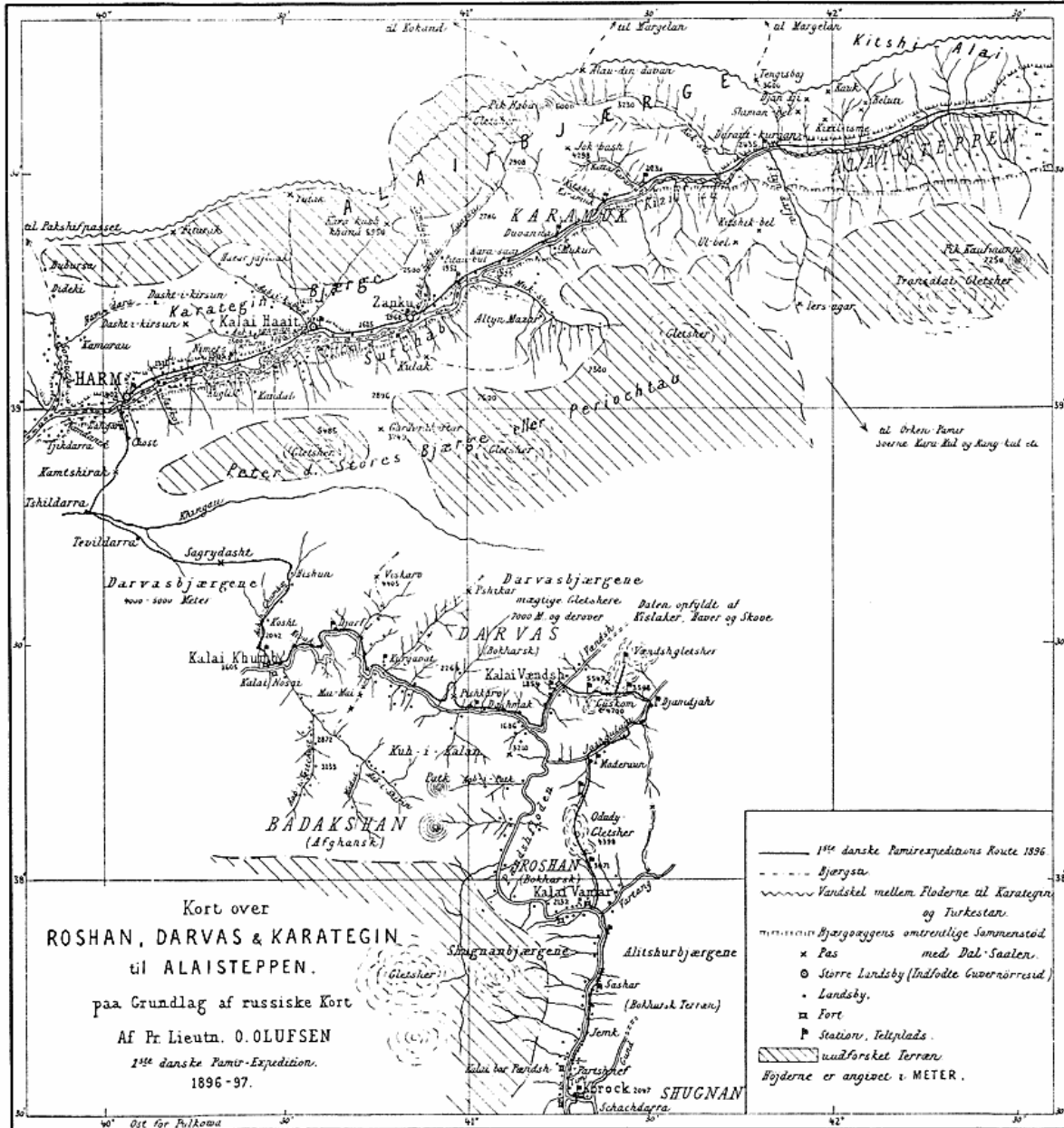
Disse vil imidlertid ikke faa nogen Berøring med de i efterfølgende Beskrivelse nævnte Egne, som kun jeg gennemrejste med den 1. danske Pamirekspedition; thi som bekendt afsluttede den 2. danske Pamirekspedition efter Planen sine Undersøgelser ved Byen Khorok ved Gundfloden uden at gaa videre nordpaa i det beboede Pamir. Jeg føler mig derfor forpligtet til at give en noget fyldigere Beskrivelse af min Rejse til Turkestan igennem Roshan, Darvas og Karategin end sket er i dette Tidsskrifts 14. Bd. 3.—4. Hefte, til Trods for at jeg paa Forhaand ved, at den ikke kan blive meget indgaaende, da knappe Pengemidler fordrer, at den 1. danske Pamirekspedition gik i Ilmarcher. For mine Studier over Pamir i det Hele havde Rejsen igennem den beboede Del af Vest- og Nordpamir en meget stor Betydning, og da desuden disse Egne næsten ikke er kendte eller beskrevne, i hvert Fald ikke i et for Vestevropa tilgængeligt Sprog, kan maaske selv en flygtig Skitse af dem have sin Interesse.

Paa Rejsen stod nogle Kort, der var udførte af den russiske Generalstab, til min Raadighed, idet disse velvilligst var mig overladte af den russiske Regerings Arkiv, og med dem som Grundlag samt ved Tilføjelser fra mine egne Skitser tagne paa Rejsen har jeg udarbejdet medfølgende Skitsekort. De russiske Kort er sammensatte af Marcheruter udførte af forskellige Officerer, der i militære Øjemed har passeret Egne i

Pamir Nord for Linjen Shugnan—Alitshurpamir; thi over Syd-pamir hidrører de første Kort fra den 1. og 2. danske Pamirekspedition. De russiske Kort er kun at betragte og betragtes heller ikke som andet af den topografiske Generalstab i St. Petersborg end som maadelige Skitser, som man i Øjeblikket kan hjælpe sig med; thi at skaffe paalidelige Kort over et saa udstrakt Bjærgland som Pamir, der indeholder Jordens mægtigste og vanskelig tilgængelige Kæder er et uhyre stort og uhyre bekosteligt Arbejde. Jeg maa derfor forudskikke den Bemærkning om de foreliggende Skitser, som er baserede paa de russiske Kort, at Indlægningen af de større Floders Løb og deres Retninger (Pændsh, Vartang, Wændsh, Khingau, Surchab-Kizilsu) passer saa nogenlunde, for de mindre Floders (Biflodernes) Vedkommende er Stedet for deres Udløb i Hovedfloderne kun aflagte med en Fejlgrænse af 2—3 Km., og deres øvre Løb er kun en løs Signatur. Kislakernes (Landsbyernes) Beliggenhed og deres Antal er ogsaa meget løst behandlet i Detaljerne; men der gives dog et godt Overblik over Egnenes Bebyggelse i det hele. Derimod har jeg ved Gennemsyn af Bynavnene og Navne paa mindre Floder fundet saa utallige og saa store aabenbare Fejltagelser og Misforstaaelser, at disse Stedsbetegnelser paa de russiske Kort maa betragtes som næsten værdiløse og ubrugelige, hvorfor jeg kun har indført nogle faa absolut brugbare og sikre. Manglen paa Sprogkyndighed hos de Officerer, der har udfærdiget Marcheruterne, er naturligvis Grunden til Misøren. Jeg skal blot nævne saadanne Fejltagelser som den at kalde en Flod „Darau-Tutak“, d. v. s. „ad den Vej kommer man lige til Passet Tutak“, og Passets Navn kan sikkert endda meget betvivles; thi tutak betyder tynd Luft i Bjærgene, hvorved Aandedrætsbesværlighed fremkaldes, og tutak har man saa godt som overalt i Pamir. Eller et andet Flodnavn „Darau Kara-kush-khaná“, d. v. s. „ad den Vej kommer man op til Gribbenes Reder.“ Maaske skulde det være Darja Tutak og Darja Kard-kush-khaná; thi darja bet.

Flod, og de to andre Navne kunde vel godt gaa og gælde for Stednavne; men Fejltagelsen er vel snarere fremkommen paa den Maade, at den Indfødte, der er bleven

Punkt. Men at filosofere over, hvorledes Fejltagelserne er fremkomne, vilde her føre for vidt og at konstruere nye Navne for farligt. Fejlene er der og kan kun rettes

udspurgt, har ment, at man spurgte om, hvor Floden kom fra, eller hvor Vejen førte hen, hvad der i disse Egne som Regel bliver det samme, og saa har han svaret: „Ligeud til“ eller „lige straks“ til det eller det

paa Stedet af Folk med de fornødne sproglige Forudsætninger. Der findes imidlertid ikke bedre Kort end de russiske, og med dem maa vi altsaa tage til Takke. Det var et betydningsfuldt Øjeblik for mig, da jeg

stod paa Nordsiden af Gundfloden efter at have sat min Karavane over denne paa Flaader af oppustede Huder; thi jeg havde nu naaet, hvad jeg vilde, nemlig gennemrejst Vakhan, Ishkashim og Garan langs Pændshflodens højre Bred, som blandt Russerne i Pamirsky Post ved Murghabfloden gjaldt for impassabel. Chefen for Posten, Kaptajn Solotsky af det ridende Artilleri i Margelan, raadede mig derfor til at vælge Ruten fra Pamirdarja over Masgletsjeren langs Shachdarra til Shugnan; idet han mente, at for høj Vandstand i Pændsh i August Maaned vilde forhindre mig i at passere langs Flodbredden, og de stejle Bjærgvægge, der ofte staar som en Mur ned til Floden, særlig i Garan, mente man ligejedes ikke kunde passeres af nogen Karavane. Kaptajn Solotsky raadede mig ogsaa fra at gaa langs Pændshfloden af Hensyn til Afghanernes Naboskab. Disse havde indtil for kort Tid siden ejet Sydpamir, men tvungne af Omstændighederne havde de trukket sig tilbage til Sydsiden af Pændsh og overgivet Sydpamir til Rusland, der da atter overgav det til Bokhara. Der havde imidlertid ingen effektiv Overtagelse fundet Sted hverken af Rusland eller af Bokhara; Vakhanerne og Garanerne vidste ikke, hvem de egentlig tilhørte. Deres gamle Mirer (en Slags Khan eller Emir) var borte, de afghanske Embedsmænd var borte; men de sidste kom alligevel lejlighedsvis over til dem for at inddrive Skatter, som de ikke havde Ret til, eller for at plyndre. Der herskede i Virkeligheden et vildt Anarki i Provinserne langs Pændsh's Nordside.

Dette var maaske for en Del Anledningen til, at min Rejse igennem Vakhan i 1896 blev til et lille Triumftog, da Indbyggerne mente, at de igennem mig kunde opnaa at faa russisk Beskyttelse, hvad de ogsaa gjorde; men naturligvis alligevel vilde have opnaaet ad anden Vej. Fra By til By blev jeg ledsaget af Flokke af Mænd, der gjorde stor Nytte ved at hjælpe min Karavane igennem, utallige Festmaaltider maatte jeg døje fra Tid til anden under Marchen, og ved hver By kom der Deputationer med Gaver af forskellig Art, mest Frugter, Høns og Æg, for at tage imod mig. Fra Beboernes Side havde jeg da intet at frygte, men saa meget desto mere fra afghansk Side, hvor man betragtede mig som Russer eller russisk Spion. Lige fra Indgangen til Vakhan, fra Kalai Pændsh til hen i Provinzen Ishkashim fulgte afghanske Patrouiller mig paa Sydsiden af Pændshfloden; de gjorde altid Holdt lige overfor min Lejrplads og nærmede sig ofte til Flodbredden og svingede Sværd over Hovedet paa sig, skød Bøsser af i Luften og gjorde truende Gebærder over mod mig, saa snart jeg nærmede mig Floden. Jeg

vænnede mig efterhaanden til ikke at tage Notits af disse Trusler; men en Dag, da jeg gik og skød Duer i Krattet ved Pændsh, gjorde de Alvor af Truslerne. Fra et Baghold i nogle med Buskads bevoksede Klippestykker knaldede pludselig Skuddene, og Kugler slog i Buskene og paa Klipperne omkring mig. Floden er her kun ca. 30 Meter bred. Jeg undgik at blive ramt og var i et Nu oppe ved mit Telt, hvorfra jeg sendte en Regn af Kugler fra min Winchesterkarabin over paa Stedet, hvorfra Skuddene var komne; der blev da Ro, jeg saa intet til de flygtende og intet til de afghanske Patrouiller mere paa min Vej. Baade foran og bag mig plyndrede afghanske Bander i Landsbyerne i Garan, de fleste af mine Heste blev enten ødelagte eller styrtede ned og slog sig ihjel fra Klipper og Skrænter i Garan, saaledes at jeg nu stod i Khorok med kun 3—4 brugelige Heste. Jeg omtalte ikke senere disse Hændelser, for at de ikke skulde træde hindrende i Vejen for Udsendelsen af den 2. danske Pamirekspedition; men fik det saaledes ordnet med den russiske Generalstab, at Posten ved Murghab, Pamirsky Post, til dels blev opgivet og flyttet til Khorok, hvorfra mindre Patrouiller sendtes til Langarkish og Ishkashim. Herved blev Beboernes Ønske opfyldt, og den 2. danske Pamirekspedition kunde, takket være Russerne, tillige foretage sine Arbejder i Ro i 1898 og 99.

Den Elskværdighed, jeg havde været Genstand for fra Beboernes Side i Vakhan og Garan, fandt jeg kun sjældnere fra Khorok og nordpaa. Her var nemlig stor Utilfredshed med de bokharske Beger, og Beboerne klagede blandt andet over, at de tog for høj Skat. Da jeg nu altid var Gæst hos disse Beger som Følge af min Forbindelse med Bokhara, blev jeg ofte ildeset af Befolkningen i den Anledning. Mange Steder vilde de hverken leje eller sælge mig Lastdyr, Fødevarer eller Slagtekvæg, og disse Dele var jeg nødt til at skaffe mig langs frem, da jeg kun havde provianteret mig for Rejsen fra Turkestan igennem Ørkenpamir til Vakhan, og ingen Lastdyr selv havde mere. Dage igennem maatte vi ofte vente paa at faa Slagtekvæg, efter lange Forhandlinger med de indfødte Aksakaler (Byforstandere eller Sognefogeder), eller Kasier (Dommere). Ved vanskelige Passer forskaffede vi os kun med stor Møje Lastdragere til at transportere Bagage, og ofte kastede Lastdragerne Bagagen paa Halvvejen og forsvandt, hvilket kostede os en mejsommelig Jagt for at faa dem samlede sammen igen, og alt til Trods for at de altid fik mere end den stipulerede Betaling. Til stor Gêne baade for mine Muselmænd fra Turkestan og mig slap vor Tobak op, og som Regel maatte vi nu nøjes med

at røge tørrede Abrikosblade. Nu da Russerne tildels selv har overtaget Administrationen af Pamir, dels fører effektivt Opsyn med de bokharske Guvernørers Regimenter, er der kommen Ro i Sindene.

Men tilbage til Khorok. Her indtraf jeg den 25. August 1896. En russisk Officer, der med en Patrouille paa 60 beredne Infanterister for kort Tid siden var ankommen hertil og havde indrettet sig en lille befæstet Lejr her, tog imod mig ved Flodbredden og meddelte mig, at han havde faaet Ordre til at give mig en af sine indfødte Ordnomanser med nordpaa, hvilket jeg tog imod; vi spiste et Maaltid sammen i hans lille Lerhus, og mere saa jeg ikke til ham, da han Dagen efter afrejste med hele sin Styrke op til Pamirsky Post. Samme Dag rykkede en bokharsk Beg ind i Khorok, og han skulde nu fremtidig være Guvernør over Syd-pamir. Men hans Regimenter varede ikke længe; thi da jeg i 1898 kom igen, var Posten, som før meddelt, overtaget af den russiske Hovedstyrke fra Pamirsky Post, ca. 100 Mand Kosakker og Infanterister, som forblev der under vort Ophold om Vinteren 1898—99.

Det var et højst malerisk Skue at se den bokharske Beg flytte ind i Khorok. Foran red Begen, hans Søner og nærmeste Embedsmænd alle i spraglede Kaftaner, tildels af Silke, og hvide Turbaner, efter dem kom en uendelig Række Ryttere, dels paa Heste, dels paa Æselryg. Det var Begens Soldater (Sarvas) og hans Husstand; men man maatte se meget nøje til for at opdage, at der var Soldater imellem dem; thi de var alle klædte som Bokharamænd ellers i løse Kaftaner; en havde en Krumsabel i Bæltet, en anden sad med den i Haanden, da Skeden manglede; en sad og dinglede med en gammel Luntebøsse med Gaffel, en anden var bevæbnet med en uhyre Lanse, en tredje med et ca. 1 Alen langt Spyd o. s. v. Alle havde de desuden paa Hesten et eller andet Stykke Husredskab, saasom en Kobberkedel, en stor Messing-Spølkum, en Kasse, nogle Toppe Sukker, Sække med Mel, Tæpper, Thepotter, Pelse, Høknipper, alt i malerisk Forvirring, som naar en Marskandiser holder Flyttedag. De fleste sad med de bare Fødder i Stighøjlerne, nogle havde hverken Sadel eller Bøjler; en Flok Æselryttere, hvis Tøfler hængte og dinglede paa de nøgne Fødder, sluttede Toget. Begen, en gammel fed Bokharamand og Tadsjik, tog straks et Par af de bedste Huse og Haver i Byen i Besiddelse og indrettede sig foreløbig en Bivuak paa udbredte Tæpper under Skyggen af Abrikostræerne. Jeg opsøgte ham straks her og fik ham til at leje mig nogle Heste en Dagsmarche nordpaa, samt udstede mig et Slags Pas til Aksakalerne i de Byer, jeg vilde træffe

paa i Roshan inden Byen Kalai Vamar, og dette lød paa, at de skulde skaffe mig Heste til den videre Rejse indenfor deres Distrikter for en bestemt Betaling. Vi drak et Glas Te sammen, og efter de sædvanlige Ønsker, paa bokharsk Vis, for hinanden om at det maatte gaa os fortræffeligt i Livet, ja endog efter dette, satte jeg mig Dagen efter den 27. August tidlig om Morgenen i Sadlen og red fra Khorok med min rekonstruerede lille Karavane og naaede henad Eftermiddagen til Kislaken Sashar, i hvilken jeg slog Lejr. Efter at være drejet fra Gundfloden, ved hvis Udløb i Pændsh uhyre Grus- og Stenhobe dækker Foden af høje, stejle Granit- og Grushjærg, kommer man igennem en smuk Bjærgdal, som endnu omtrent til Sashar regnes at høre til Shugnan, der forøvrigt omfatter Gund og Shachdarras Dale samt Shivaplateauet med Søen af samme Navn. (Shiva-søen ligger ca. 35 Km. S. t. V. for Kalai-bar-Pændsh; det fortaltes mig af de Indfødte, at Søen havde en afrundet Form, var ikke særlig stor og havde rigelig Græs-vækst ved sine Bredder; flere Steder findes udstrakt lavt Pile- og Rosenkrat, og der er Masser af Fuglevildt. Paa Grund af politiske Hensyn kunde jeg ikke besøge den; og den er endnu ganske ukendt i Evropa. Det siges, at Regel har besøgt den i sin Tid fra Kalai-bar-Pændsh; han meddeler, at den ligger i ca. 3350 Meters Højde, har et Gennemsnit af 40—45 Km., salt Vand. Omgivelserne viser alpin Flora, kun paa Bjærgenes Sydskraaning findes Buskads af Enebær og vilde Roser. Indfødte Rejsende siger, at den er meget mindre end det Regel opgiver, og Geiger siger i sin fortræffelige Bog, Die Pamir Gebiete: „Sollte nicht doch Regel die Dimensionen überschätzt haben?“).

Den ene Kislak ligger her ved Siden af den anden og over den anden baade paa højre og venstre Side af Pændsh. I Etager ligger de fladtagede Huse tæt sammenklistrede i Grupper op langs de korte men rivende Bifloder ned til Pændsh; det ser ud, som om man kunde hoppe fra Bjærgenes Kam ned paa de flade Tage fra den ene By til den anden. Rundt om Kislakerne ligger overalt udstrakte Haver i Terrasser ned ad Skraaningerne, og mægtige Morbær-, Abrikos-, Æble-, Pære- og Ferskentræer findes her overalt; smaa Turbinemøller klistrer sig som Svalereder, ofte en halv Snes over hverandre, op langs Floderne, og langt ud til Siderne af Kislakerne, saa langt som Vandet, med stor Møje forøvrigt, kan ledes ud i de gravede eller af Skifer og Ler murede Kanaler, findes dyrkede Marker, hvor Hvede, Byg, Hirse, Meloner og Bælfrugter trives ganske godt. Den afghanske Side, venstre Side af Pændsh, synes dog at være den bedste; de vandede Terrasser er større,

og især omkring Borgen Kalai-bar-Pændsh ligner Haverne i Afstand smaa Skove. Kalai-bar-Pændsh (Borgen over Pændsh) havde i 1878, efter Munshi-Abdul-Subhan, 1500 Huse og ca. 7500 Indb.; men den er nu, efter de Indfødtes Udsagn, meget mindre. Paa en vanskelig tilgængelig Klippeafsats ligger Fæstningen, der er omgivet af 12 Meter høje Mure og bygget i Kvadratform; midt i den hæver sig et højt Palads bygget af Sten med mange firkantede Taarne, Karnapper, Machicoulis etc., hvori den afghanske Kommandant med sine 300 Mand bor. Den tager sig med sine Balkoner og mange Træluger, der vender ud mod Pændsh, højst malerisk ud, rigtig som en Type paa en gammel Røverridderborg. Der lød Hornsignaler fra Borgen, da vi passerede, til Tegn paa at man havde set min hvide russiske Hue og var paa sin Post.

Overalt i Landsbyerne kom Bjærgtadsjikerne frem af deres Huse for at se paa den forbipasserende Karavane. Mændene stod i Rækker i deres hvide Uldkaftaner, medens Kvinderne med deres forpjuskede, lange, sorte Haar samledes i tætte Grupper paa Tagene, hvor de troede sig mere i Sikkerhed. Gjorde vi Holdt, samledes straks et halvt Hundrede Mænd og Børn sig omkring os, en enkelt bragte os nogle Frugter og hilste os med et Selam Aléikum. Børnene maatte straks tiltrække sig den Rejsendes Opmærksomhed; thi næsten alle havde rødmaalede Kinder, hvilket vi forøvrigt ogsaa bemærkede hos enkelte voksne Kvinder, der kom i vor Nærhed. Kvinderne gik alle utilslørede, men skjulte ofte Ansigtet i vor Nærværelse, flere af dem var ret kønne, fine iranske Træk, men snavsede over al Maade. De gik saa godt som alle klædte i en hvid Bomuldssærk og hvide Pludderbukser, som hang i Folder ned over de i Reglen nøgne Fødder, samt havde paa Hovedet en lille hvid Hue eller et Tørklæde. Mændene gik som Regel overalt med en større eller mindre hvid eller farvet Turban, dog brugtes enkelte Steder, som i Vakhan, ogsaa den brune opkrammede Hætte af Uld. Naar de ikke gik med nøgne Fødder, brugte de altid bløde, brune, ugarvede, korte Læderstøvler, der bindes fast om Anklens med en spraglet Snor.

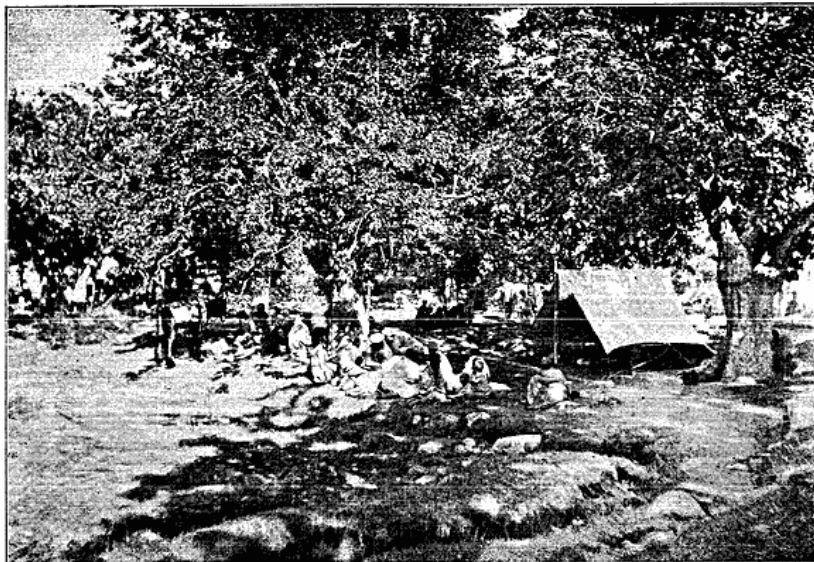
Der var paa denne Tid travlt med at indsamle Havernes Frugter, overalt saa man dem i Færd med at ryste eller plukke Abrikoser, Ferskener og Morbær ned. Mændene sad rundt om i Træerne, og Kvinderne løb omkring paa Jorden og opsamlede Frugterne i store Træfade, hvorefter de anbragtes paa Tagene til Tørring; thi at sylte Frugt forstaar de ikke. Morbærene males efter Tørringen i Reglen til Mel, som erstatter Sukker, og bruges til Bagning af smaa søde Kager. Det er især

de hvide Morbær, som er almindelige her, hvorimod man sjældnere ser de sorte. Beboerne synes at ofre megen Tid og Omhu paa deres Frugtavl; Haverne var paa de Steder, jeg besøgte, godt holdte, Kanalerne frisk oprensede, Stenene samlede af Jorden, og de fleste var omgivne med høje Stendiger, ligesom Terrassernes Sider som Regel var støttede af Stenmure, for at den kostbare dyrkede Jord, Løssen, ikke skulde rutsje ned. Varmen kunde her nu og da være ret trykkende, saa det var en sand Nydelse at gøre Holdt en Smule under de store skyggefulde Frugttræer, der især for Abrikotræernes Vedkommende naaede et Maksimum af Størrelse og Tykkelse. Den Herlighed af dyrket Jord med mange Kislaker paa begge Sider af Pændsh gaar imidlertid kun til ca. 20—25 Km. Nord for Khorok; paa dette Stykke er Floden ofte 5—6 Km. bred, opfyldt med Ør bevoksede med Djungel, og flyder, navnlig i Omegnen af Kalai-bar-Pændsh, saa roligt, at den kan befarces med Kanoer, som er hidskaffede af den afghanske Besætning. Bredderne er vide og giver Plads for Udsigt, hvad man højlig længes efter, naar man kommer fra Garans snævre Slugter, og Kislakerne er næsten sammenvoksede med hverandre. Vejene eller rettere de tiltraadte Bjærgstier er gode, det vil sige, det gaar vel op og ned ad Skraaninger og Skrænter i det uendelige; men der er ingen Fare forbunden med at færdes paa dem om Sommeren. Bjærgene, der begrænser Dalens Sider, Udløbere fra Alitshurkæden og Shugnanbjærgene, er ikke særlig imponerende, der er affladede, stærkt terrasserede, og evig Sne øjner man intetsteds.

Omtrent ved Sashar begynder Dalen at snævre ind, Pændsh, hvis Brusen vi ikke havde hørt siden i Garan, bliver smallere og smallere, ofte ikke bredere end at man kan kaste en Sten over den, dens Løb bliver mere og mere rivende, saa rivende, at hele dens uhyre Vandmasse, der vælter over Klippestykker i Floden, synes opløst eller forvandlet til Skum; det sprøjter op over os, medens vi passerer langs Bredderne, og man bliver svimmel af at se paa den forbipasserende Vandmasse, der nu og da drejer sig rundt i rasende Hvirvler og gør en Larm, saa man ikke kan raabe en Mand op i nogle faa Skridts Afstand. Floden danner paa flere Steder Katarakter og især en mægtig paa det Sted, hvor jeg Nord for Sashar har afsat det 2. Pas paa Ruten. Her slaar Vandet i den Grad op paa det Myrl af Klippeblokke, man maa passere over ved Bredden, at man bliver drivvaad af Sprejt, inden man er forbi Katarakten, og gaa af Vejen for den er umuligt; thi en Bjærgvæg af glat Granit staar lodret ned til Floden. Paa et Par Steder før min Station (mærket med et Flag paa Skit-

sen) Syd for Vartang udvider Pændsh sig til en stor Sø, som man meget let kunde sejle over i Baad, saa roligt er dens Løb, men snævrer sig atter ind ca. 10 Km. Syd for Vartang, hvor Taarnet Derbent, som ligger paa en lodret Klippe ca. 50 Meter over Pændsh, betegner Grænsen imellem Shugnan og Roshan, og udvider sig først atter et Par Kilometer Syd for Vartang. Derbent eller Darband betyder Dørlukke eller Spærring, og Taarnet har ogsaa været benyttet som et Slags Spærrefort, snart af Shugnanerne snart af Roshanerne. Fortet bestaar nu kun af et enligt staaende forfaldent firkantet Taarn; utallige Forter i Centralasien fører Navnet Derbent. Nord for Sashar svinde Bredden næsten ind til intet,

Bjærgene bliver mægtigere og mægtigere, og staa som uhyre Volde med stejle ubestigelige Sider ned til Dalen; mægtige takkede Tinder med Firmsne paa Toppen ses især paa venstre Bred, det vil sige, man ser dem, naar man vender Øjnene omtrent op mod Zenith; en mere imponerende Bjærgkam skal man lede længe efter. Omtrent lige overfor Derbent skyder et Par smukke grønblaa Gletshere ned mod Pændsh; de kommer fra Bjærgknuden Kuh-i-kalan (det høje Bjærg) i det nordlige Badakshan ret Syd for Kalai Khumb i Darvas. Langs Pændsh findes ikke Spor af dyrkelig Jord lige fra Sashar til Vartangfloden, enten maa man igennem et Myr af Klippeblokke og nedrullede Sten, eller man rider paa en kvarterbred Sti ved Foden af lodrette Granitvægge; kun i de smaa Bifloders Dale findes en Smule dyrkelig Jord, og mest paa venstre Bred. Alle Dalene ender i en bred, trekantet hældende Terrasse, der er overfyldt med et mægtigt Lag af afrundede Sten, alle af Størrelse som et Par knyttede Næver, og herigennem flyder Resten af det Vand, som ikke er bleven forbrugt til Vanding højere oppe ved Floden, ned til Pændsh i et Utal af smaa Bække. Kislaker er der kun faa af fra Sashar til Vartang, de største ligger paa afghansk Side; de, der ligger paa bokharsk-russisk Terræn, kan man næppe nok give Navn af Kislaker; thi de bestaar kun af et eller to smaa Huse, der ligger højt oppe i Biflodernes snævre Dale, hvor et Par Tadsjikfamilier frister Livet ved at dyrke den Smule Jord, som

Ekspeditionens Lejr i en Have (Morbærtræer) i Landsbyen Sashar.

hist og her har dannet sig ved Bredden eller paa højere liggende Terrasser ved Bjærgbækkene, og af deres Faar og Geder, som om Sommeren drives til Sæters (Ajlaak). En halv til en hel Snæs mægtige Frugttræer, Abrikos-, Valdnødde- og Morbærtræer fandtes dog altid omkring Husene.

I Sashar maatte jeg skifte Heste, da Begens i Khorok ikke maatte gaa længere; det kneb haardt med at faa Aksakalen her til at levere Lastdyr, baade fordi han og hele Byen var uvillige til at levere dem, og fordi der findes meget faa Heste overhovedet i alle disse Bjærgprovinser. Sproget lagde os ogsaa store Hindringer i Vejen; idet mine Folk fra Turkestan og jeg kun kunde tale tyrkisk, og her tales overalt gammel-persiske Sprog i forskellige Dialekter. Nogle Ord havde vi dog lært paa Rejsen igennem Vakhan og Garan, og med dem og Gestus maatte vi hjælpe os. Efter lange Forhandlinger med næsten hele Byens mandlige Befolkning fik vi endelig 3 Heste, et Par Æsler, hvoraf der findes en Del, samt Lastdragere til at bære den lettere Bagage, og med dem asede vi os da efterhaanden frem med stort Besvær, men naaede paa en Dag kun til den sidste Kislak Syd for Vartangfloden. Her traf vi paa en venlig Aksakal, som vi overnattede hos, det vil sige i vore Telte i hans Have, og han lovede, at han den næste Dag ved Lastdragere vilde transportere os til Vartang. Forinden havde jeg sendt en af mine Djigiter forud til Begen i Kalai Vamar med Anmodning til ham

om at beordre 36 oppustede Huder ved Vartangflodens søndre Bred. Djigiten kom ogsaa tilbage med den Besked fra Beg Isban-kul i Kalai Vamar, at alt skulde blive udført efter mit Ønske, og han bragte tillige en Postpakke med til mig, som af det russiske politiske Agentur i Bokhara igennem de bokharske Myndigheder var sendt til mig. Denne Pakke havde vandret fra By til By med ridende Bud fra Aksakal til Aksakal ca. 250 danske Mil, inden den naaede mig her i disse uvejsomme Egne, og dog var den naaet uskadt til Kalai Vamar kun nogle Verst fra mig, men heller ikke længere desværre. Den indeholdt fotografiske Plader, hvoraf Begen af Nysgerrighed havde aabnet heldigvis kun en af Kasserne, hvorved Pladerne var blevne ødelagte.

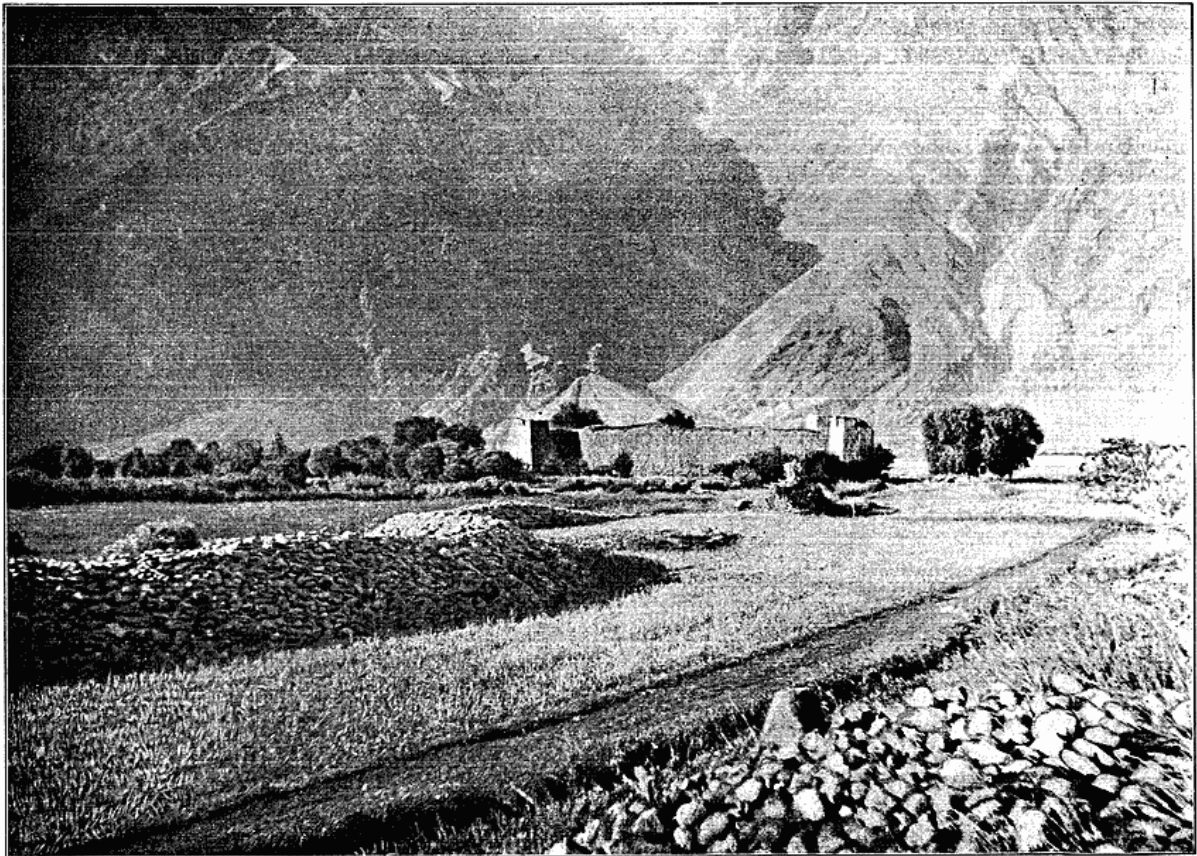
Tidlig om Morgen gik vi med hele Bagagen paa Lastdragere langs Pændsh, forbi en sølignende Udvidelse i Floden og atter igennem en snæver Slugt langs den larmende Flod, over et Par smaa let overstigelige Passer, til en Flodarm, der Syd for Vartang forbinder denne med Pændsh. Her maatte vi over et højt Plateau og et lille Stykke op ad Vartang for at naa Færgestedet ved denne. Da vi naaede ned til Flodens Bred med vore pustende og stønnende Lastdragere, var Begens Færgemænd der allerede med tre udmærkede Flaader, hver sammensatte af 12 oppustede Gedehuder (sanaatsh) og 10 Mand stod parate paa hver Side af Floden. Paa et Tæppe paa Bredden havde en af Begens Aksakaler dækket et lille Maaltid bestaaende af Te, Pillaf, Meloner, Frugter og Konfekt, hvilket var meget velkomment, da vi i lang Tid havde levet af hvad de indfødte Tadsjiker kunde præstere, mest Brød i Form af Pandekager og Faarekød. Overfarten over den ca. 100 Meter brede Vartangs grønblaa svulmende Vand gik meget heldigt. Roerne, om man saa kan kalde dem, fire til hver Flaade, styrede ved at hænge i Armene i Flaadens Grenoverlag og træde Vande med Benene Bagage og Personer sikkert over paa den nordlige Side. Jeg skal blot i Parantes bemærke, at Huderne, der alle pustes op med Munden og lukkes ved en Træhane i Hudens ene Ben, sammenbindes med Grene til en Flaade, hvorpaa man lægger Tæpper og Skindpelse for at kunne sidde tørt; fire Mand og en god Del Bagage bærer en saadan gyngende Flaade, som man imidlertid maa vogte sig for at træde paa; man kravler forsigtigt ud paa den. Hestene jages ud i Floden i en Flodkrumning, og ved Hjælp af Folk paa den modsatte Bred, som kaldte paa dem med det overalt her almindelige Lokketilraab til Heste „Mø! Mø!“ dels svømmede de, dels kastedes de af Strømmen over paa den modsatte Bred, hvor de atter fik Fodfæste. Vore to Telthunde, som jeg havde

købt i Vakhan, fik sig en ordentlig Fart, inden de kom over; af sig selv svømmede de ud i Vandet, og først langt nede ad Floden lykkedes det dem at hage sig fast i nogle Buske, hvor et Par Tadsjiker fiskede dem op. Paa Nordbredden kom Begens ældste Søn til Hest med 20 Mand i Følge for at tage imod os og byde mig Velkommen til Kalai Vamar, og en Skaal Te med Frugter og Konfekt til maatte vi atter nyde, inden vi satte afsted til Byen, som er Hovedstaden eller Hovedlandsbyen i Provinsen Roshan. Begens Søn anviste os en udmærket Teltplads i en skyggefuld Have i Byen, der ligger ca. 1 Km. Nord for Fæstningen Vamar (Kala bet. Fæstning), hvor Begen boede. Et Bord i Haven stod dækket med alt hvad vi kunde ønske os af Druer, Æbler, Pærer, Meloner, bokharsk Brød (runde søde Kiks), flere Toppe hvidt Sukker, Rosiner, bokharsk Konfekt, Mængder af Kød, Suppe som svulmede af Fedt og kogte Æg samt en stor Messing-Tjillem (Vandpibe) med Tobak til at benytte efter Maaltidet. Hamrakul, min Bedstemand fra Turkestan, gjorde store Øjne; hans Tilid til min Storhed var svunden stærkt i den senere Tid; men den steg atter betydeligt ved denne Modtagelse. Frugter i Mængde, Abrikoser, Valnødder, Æbler, Pærer, Mandler og Figner hang over vore Hoveder i de mægtige skyggefulde Træer, saa bedre Opholdssted kunde vi foreløbig ikke tænke os; men vi trængte ogsaa til at hvile ud i dette lille Paradis. Jeg sendte straks Hamrakul til Begen for at takke ham, samt lod anmelde mit Besøg i Fæstningen til næste Dag, da jeg i Øjeblikket var meget træt.

Da jeg havde udhvilet mig nogle Timer, satte jeg mig dog atter til Hest og red sammen med en Aksakal rundt om i Landskabet for at se lidt nærmere paa det. Fra Pændshflodens snævre Dal, i hvilken man under sine Vandringer næsten synes at være levende begravet, er det overordentlig forfriskende atter at komme ud hvor Landskabet tillader en videre Udsigt. Lidt Syd for Vartang udvider Dalen ved Kalai Vamar sig pludselig til ca. 10 Km.; den ene store Kislak ligger paa Nordsiden af Pændsh tæt ved den anden, derimod ligger der kun faa og smaa Landsbyer paa dens Sydbred, der er meget smal, idet Badakshans Bjerge næsten gaar helt ud til Floden, og da navnlig ligeoverfor Fæstningen Vamar staar som en næsten lodret og ubestigelig Væg ned til Pændsh, der i stadige og utallige Krumninger, hvis Bredder er bevoksede med Siv, Rør og Djungel og opfyldte af Smaaøer med lavt Krat, med rivende Strøm og Hvirvler snor sig igennem Dalen umiddelbart forbi Fæstningens sydlige Mur. Overalt er Dalen vel dyrket, den ene Kornmark med Hvede, Byg, Hirse,

Luzerne, Bomuld og Tobak ved Siden af den anden, og hele Terrænet, der her er meget jævnt, er gennemkrydset af smalle men gode jævne Veje, som indrammes af Landsbyernes Haver med deres obligate Stengærder. Dalen har Form af en Elipse med dens store Akse i Ø.—V.; ca. 10—12 Km. Vest for Vartangs Udløb i Pændsh snævrer Dalen sig atter ind, og er her i den

en betydelig Højde og Stejlhed; dog øjner man intet Steds fra Dalen liggende Sne paa Bjærgene paa denne Aarstid, kun nøgne, mægtige, brunsorte Bjærgkolosser lukker Dalen rundt om. Pændsh er efter Optagelsen af Vartang svulmet betydelig op, dens Vand er ret klart, og der findes en Del Karpesfisk i den. Vartang er ved dens Udløb meget betydeligere end Pændsh og

Borgen Kalai Vamar.

I Baggrunden Bjærgvæggen Syd for Pændsh i Badakshan.

store Krumning, som Pændsh gør under dens Gennemrydning af Roshanbjærgene, meget vanskelig at passere. Vil man følge videre langs Pændsh's Bred, maa al Bagage læsses paa Lastdragere. Om Sommeren foretrækkes derfor altid Vejen mod Nord over Odudygletsjeren i Roshanbjærgene, hvilken om Vinteren er impassabel, og den Rute valgte jeg ogsaa, da jeg forlod Kalai Vamar. Mod Nord viger Roshanbjærgene som bemærket ca. 10 Km. ud til Siden af Pændsh og stiger straks til

fører en ret gennemsigtig, grønblaa Vandmasse, den er ikke som Geiger skriver i sin Bog „Die Pamirgebiete“, Pag. 148, leret, men muligvis er den det tidligere paa Aaret. Vartang udspringer helt ovre i det østlige Pamir, i det saakaldte lille Pamir og hedder her Aksu (hvidt Vand), den gennemløber Alitshurpamir forbi Pamirsky Post, hvor den fører Navnet Murghab (Fuglefloden). Den er paa sit mellemste Løb overordentlig vanskelig at passere, paa sit nedre Løb (Vartang) optager den

en Mængde smaa Bifloder med kort og rivende Løb fra Roshan og Alitshurbjergene, og her ligger ved disse, indtil ca. 50 Km. fra dens Munding, en betydelig Mængde smaa Kislaker med Kornmarker og Haver alle beboede af Tadsjiker. Om Foraaret gør Vartang ofte megen Skade i Kalai Vamardalen ved sine store Overvømmelser, der til Tider næsten sætter hele Terrænet under Vand, og ved dens Sammenløb med Pændsh er Terrænet opfyldt af Sumpe bevoksede med høje Rørkove og Pilsbuske, hvorefter mellem en ikke ringe Mængde Fuglevildt og en god Del uskadelige Slangar holder til. Sumpterrænet afspærres pludselig mod Vest af et isoleret Granit- og Skiferbjerg tæt ved Fæstningen.

Beboerne i Kalai Vamar bestaar som ellers i Roshan saa godt som udelukkende af Tadsjiker (Bjergtadsjiker) og kun nogle faa Folk, der hørte til Begens Besætning, var Usbeger som han selv. Bokharas Indflydelse kunde spores af de mange spraglede Kaftaner, man saa, ellers var Befolkningen her af samme Type og havde samme Klædedragt som i Shugnan. Mændenes Negle og Skæg var ofte farvede røde med Henna, som Skik er Vest over ad Persien til. Kvinderne gaar utilslørede. Den Skik at rage Hovedet glat som en Billardkugle kendes ogsaa hist og

her i de beboede Pamir dale lige til Vakhan, men den bruges ikke almindelig; som Regel gaar de med kort afklippet Haar, og Efterkommerne af hellige Mænd samt Dervisher med langt udslaaet Haar. Da jeg spurgte dem om, hvorfor de ikke ragede Hovedet, svarede de mig, at det kunde vanskelig lade sig gøre her, da der sjælden fandtes ordentlige eller overhovedet Rageknive. En gammel Naib (Foged i en lille By) ved Navn Jysyf føjede til, at det desuden var for koldt i Pamir, til at man kunde gaa med raget Hoved. Flere af Beboerne led af Sygdommen Krop, der bestaar i, at en svulstagtig Udvidelse fremkaldes

paa Halsen under Hagen; den siges at stamme fra Nydelsen af raat Vand.

Henad Middagstid den næste Dag anmeldte jeg mit Besøg hos Begen ved en Djigit, og et Stykke udenfor Borgen, der ser meget imponerende ud med sine høje solide Mure, Taarne og jærnbelaede Port, blev jeg modtaget af en Del spraglet klædte Muselmænd med en høj, smuk sortskegget Tadsjik i Spidsen, der bar en lang hvid Stav til Tegn paa, at han agerede Cere-

monimester. Han bød mig Velkommen til Borgen i det sædvanlige blomsterrige Sprog, hvoraf jeg kun forstod meget lidt, da han talte persisk; dog en af Sætningerne, den at alles Hjærter i Kalai Vamar glædede sig over og havde i lange Tider glædet sig til mit Besøg, havde jeg nu hørt saa tit, at jeg straks genkendte den. Begen havde aabenbart belavet sig paa at give mig en festlig Modtagelse. Den faar man næsten altid hos bokharske Beger, naar man overhovedet bliver modtaget, og det blandt andet ogsaa af den Grund, at deres Underordnede skal tro, at de kun modtager højtstaaende Personer i deres Huse. Da jeg kom indenfor den jærnbelaede Port, som førte midt ind under Hovedtaarnet, blev jeg modtaget af en lignende Forsamling som udenfor, atter

med en Cereimonimester i Spidsen, og med disse to foran os og en Del af Følget fordelt foran og bagved passerede vi nu igennem en kort, bred Gade med aabne Stalde paa begge Sider, igennem et Virvar af Smaahuse, Gange og Krinkelkroge, som de kun findes i gamle orientalske Borge og landede igennem en lille lav Dør pludselig ude i en henrivende Have beskyttet af Frugttræer og gennemstrømmet af smaa Vandingskanaler. I en stor Træpavillon, der var aaben til to Sider sad Begen i en guldbroderet Kaftan med to af sine nærmeste Mænd i spraglede Silkekaftaner paa hver Side af sig. De sad for Enden af et stort Træbord, der var

Begen Ishan-kul (den midterste i Forgrunden) i hans Pavillon.
I Baggrunden ses to Cereimonimestre med deres Stave.

beklædt med en Dug af mønstret Tøj, og hele Bordet var tæt besat med mange Kødretter, Brød, Frugt, Konfekt, saa meget at det kunde have afgivet Maaltid til hele Byens Befolkning. Pavillonens Gulv var dækket med smukke turkomanniske Tæpper, og Opstillingen med Begen og hans to Drabanter tog sig ud som et Æventyr i den dejlige kølige Have. Smilende og med den for Bokkaramænd egne Værdighed kom Begen ned ad Trappen for at byde mig Velkommen med den sædvanlige lange Velkomstformular, som jeg til hans ikke ringe Forbauselse gav ham igen paa i hans eget Sprog (ubegisk tyrkisk). Vi underholdt os nu en Times Tid med hinanden under Maaltidet, der alt enten var beregnet paa at skulle drikkes af Skaale eller spises med Fingrene. Da Hamrakul, der sammen med de andre Folk laa og spiste paa Jorden nedenfor Pavillon, saa mig trække en Dolk for at behandle Kød og Pillaf med den, kom han øjeblikkelig til Stede med mine egne Spisegrejer, som han havde været saa forsynlig at tage med sig, idet jeg ellers, som han sagde, som sædvanlig vilde brænde Fingrene paa de muselandske Retter. Efter Maaltidet gik en smuk med ægte Stene indlagt Messing Vandpibe rundt, som jeg ikke uden en vis Forsigtighed tog et Drag af, og derefter besaa vi den prægtige Have, hvori navnlig et Væld af Vinranker snoede sig højt op ad Borgens Mure, men hvor der foruden Frugttræer ogsaa var adskillige Blomsterplanter og Prydbuske, og vi fik da afhandlet det for mig højst vigtige Spørgsmaal om Lastdyr og Lastdragere over Gletsjerpasset Odudy til Floden Jashgulam. Hertil var han straks villig, og han tilføjede at han vilde proviantere Karavanen gratis til denne Tur samt straks sende en hurtig Ordonnans langs Pændshfloden til Begen i Kalai Khumb i Darvas med Underretning om min Ankomst og Anmodning om at give mig en god Modtagelse. Han anmodede mig da til Slut om at omtale ham godt, naar jeg besøgte Emiren i Bokhara og hans Premierminister, hvilket jeg lovede ham, da jeg for mit Vedkommende jo ikke havde Grund til andet. Vi tog en hjertelig Afsked med hinanden, han selv fulgte med til Fæstningens Port, og hans Følge fulgte mig endnu et Stykke paa Vej. Imidlertid hastede vi tilbage til Lejren, hvor der var Arbejde nok til Eftermiddagen med at bringe itufænget Sele-, Sadelstøj og Sække i Stand til Turen, der skulde begynde næste Dags Morgen. Jeg sendte Hamrakul til Begen med en Gave, der bestod i et Messingspejlkompas, som jeg havde flere af, i Mangel af andet for hans Venlighed, og Hamrakul fik sig selv en Foræring i Form af en ny Kaftan ved denne Lejlighed.

Begen holdt sit Løfte; thi den næste Morgen tidlig,

længe før Solen stod op, var 10 Lastdragere, 3 Heste og nogle Æsler parate til at belæsses med vor Bagage. Mændene havde medbragt nogle lange stærke Gletsjerstave med Pigge i og Tove til Anvendelse under Gletsjerfarten samt nogle Knipper Hø til Dyrene. Ikke mindre end 7 Toppe hvidt Sukker, en Pose Konfekt og Kager samt nogle Meloner bragtes mig fra Begen. Hvor Sukkeret imidlertid blev af, maa Hamrakul vide; thi da vi senere kom til Kalai Vændsh i Darvas, var vi atter læns for dette Produkt.¹⁾

Tæt ved Byen Vamar drejede vi mod Nord ind i Slugten, hvor Floden Odudy løber ned fra den evige Sne. Passagen er uhyre besværlig, Dalen snæver, opfyldt af Klippeblokke og nedrullede Sten, og der findes ingen dyrkelig Jord. Tæt Buskads af Pile, Popler, Hippophae, Juniperus, Birk, vilde Roser og Kaprifolium findes hist og her ved Flodbredderne og paa enkelte Terrasser, hvor Flodvandet, der overflyder Terrassen, har frembragt sumpede mosbeklædte Moradser, der var i høj Grad vanskelige at komme over. Her styrtede da ogsaa en Lasthest ned med hele sin Bagage og dræbtes paa Stedet, men vi reddede Bagagen, der bestod af to Lastkasser fyldte med Instrumenter og Fotografiapparater. Ved Eftersynet af Kasserne, hvis Indhold var stuvet fast i Blaar, viste det sig, at alt var uskadt. Stien gaar snart paa den ene, snart paa den anden Side af Floden, og over den er der bygget primitive Broer af Grene og flade Skiferstykker. Henad Eftermiddagen gjorde vi Holdt paa en Terrasse i 3741 Meters Højde tæt nedenfor Sneen, som nu i mægtige Hvelvinger dækkede Broer over Odudyflodens Kilder. Vi opslog Lejren i et hyggeligt lille Krat, hvorfra der var en aldeles storslaaet Udsigt mod Syd. Her i denne Højde nomadiserede nogle Tadsjikhyrder, der holdt til med deres Faar og Geder i nogle usle Stenhuse, Ajlaak, som de kaldtes. Rundt om i Enebærkrattet kaglede Agerhønsene, hvoraf jeg skød en Del til Middagsmaden. Vi havde haft varmt Solskinsvejr under Opstigningen; men henad Eftermiddagen, heldigvis efter at vi havde slaaet Lejr, trak Skyerne sig sammen, og snart efter var vi indhyllede i en Snestorm, der varede et Par Timer. Sneen forsvandt dog atter hurtig i Solskinnet og bragte Terrænet, der i nogen Tid havde lignet et Vinterlandskab ved Juletid, til igen at antage sit sommerlige Udseende. Karakteristisk for Terrasserne i denne

¹⁾ I Vinteren 1898 besøgte jeg sammen med Adjunkt Hjuler og Cand. mag. Paulsen atter Begen i Kalai Vamar. Denne, der foregik midt i Vinterens Hjerte, er beskrevet i min Bog „Pamir“. (Rejser i Verdens mægtigste Bjergland) Kjøbenhavn 1905. Hagerups Forlag.

Højde er forøvrigt her som flere andre Steder i Vestpamirs Sidedale en uhyre Masse af meterhøje Skærmplanter.

Efter en hundekold Nat, hvorunder alle Vandpytter belagdes med tyk Is, stod vi op Kl. 3 om Natten for om muligt at kunne passere den ikke særlig store Gletsjer, inden Solen havde faaet Tid til at skørne den. Selv gik jeg forrest med en Vejviser, til at begynde med med Pels og Pelshue paa; men jeg fik snart for varmt; thi nu begyndte et Kravlearbejde over nedrullede Klippemasser, Bakker af løse Sten, der rutsjede, saasomt man traadte lidt for fast i dem, og over stejle Granitklipper, hvor man maatte hage sig fast i de naturlige Ujævnheder i Stenene. Lastdragerne bar hele Bagagen, og med stort Besvær førtes Hestene op. Ofte maatte de ligefrem hejses op i Tøve paa Afsatserne, og det maa betragtes som et Under, at alt kom op igennem de uhyre Moræner, der nu og da gav Plads for en spids Tinde, ad hvis Sider uhyggelig smalle Stier med gabende Afgrunde ved Siden snoede sig. Til sidst maatte jeg afholde mig fra at se ned i Afgrundene og stadig vende Øjnene ind mod Bjærgvæggen for ikke at blive svimmel. Tadsjikerne var vant til den Tørn, de kravlede rundt med mine Sække, Kasser, Kedler og Telte paa Ryggen som Aber uden at trættes. Det blev koldere og koldere, jo højere vi kom, og en stærk Blæst oppe fra Passet hindrede os meget i vor Marche eller vor Kravlen. Ca. Kl. 7 Fm. naaede vi igennem Morænerne, hvor vi undertiden benyttede de af Sneen dannede naturlige Broer over Klofterne efter forudgaaende Undersøgelse med Pigstavene og under Anvendelse af Gletsjertovene, til den egentlige Gletsjer. Under Opstigningen saa jeg i Afstand en halv Snes Ovis Poli, som imidlertid var uden for Skudvidde, og selv om de ikke havde været det, havde jeg alligevel ladet dem løbe, da jeg i Forvejen saa ofte havde set dem og hverken havde Brug for Kødet, der er sejt og har en vammelsød Smag, og heller ikke for Skind eller Horn, som jeg havde forsynet mig med paa et tidligere Stadium til vort zoologiske Museum. Det er en Nydelse at se disse store Dyr med de mægtige snoede Vædderhorn springe op og ned ad de stejleste Bjærgskraaninger med Lynets Fart. Et Par smaa graabrune Bjørne stødte Karavanen lige paa, men de forsvandt hurtigst muligt imellem nogle Klippeblokke, smaa Harer saa vi i Mængde lige op til den evige Sne, hvor der forøvrigt findes Græstuer og Tuer af smukke blomstrende Planter.

Det letteste Stykke paa hele Pasoverstigningen blev den egentlige Gletsjer; da vi først var oppe paa den, gik vi over hele dens Længde, ca. 5—6 Km., som paa

et Stuegulv efter pamirske Forhold. Den bestod af en grønblaa, sammenfrossen og sammenpresset Snemasse, der var meget ru og saa ud som en Harve var gaaet over den, medens den var i blødere Tilstand, idet høje smalle Felter imellem de af den tænkte Harve dannede Furer stode 1 Kvarter til Vejrs og løb parallele med hverandre omtrent i Retning fra Syd til Nord. Det klirrede og klingrede, naar Støvlerne slog imod disse Felter, der alle ved nærmere Eftersyn var gennemhullede og saaledes stod som Rækker af stive Kniplinger paa Gletsjeren. Fænomenet fremkommer vel sagtens ved at Isen eller Sneen presser paa fra Siderne i Øst og Vest; thi i begge disse Retninger hæver Bjærgene sig op med stejle Skraaninger til mægtige spidse, til Dels sneklædte til Dels ganske nøgne Tinder, der afgiver et særdeles imponerende Skue. Hullerne og Udtakningerne i Felterne fremkommer ganske sikkert som Følge af Støv, der flyver hen over Gletsjeren; thi alle Steder hvor der var Støv i Isen, var der ogsaa en Fordybning. Det er jo forresten et ganske almindeligt Syn overalt, hvor Støv og Sten i Solskin træffer sammen med Isflager. De fleste Revner i Isen var ganske smalle, og ikke bredere end at Mennesker og Dyr hoppede over dem; af Forsigtighedshensyn brugte vi dog som Regel Tovene. Kun over et Par ca. 1 Meter brede Revner lagde vi Bro af vore medbragte Grene, hvorover atter bredtes Tæpper, Skindpelse og Sadeldækkener, som Heste og Æsler med Forsigtighed, og som om de selv anede Faren, passerede over. En af Tadsjikerne forsvandt her, nogle havde set ham gaa omkring paa sine egne Veje, men om han forulykkede eller havde tiltraadt Tilbageturen paa egen Haand, ved jeg ikke; han var og blev borte. Højden af selve Gletsjeren maalte jeg til 4398 Meter. Regel har tidligere anslaaet dem til 48 à 4900 Meter, hvorefter de omliggende Bjærg, Roshanbjærgene, skulde have en Højde af ca. 5500 Meter, men dette er sikkert ikke rigtigt; jeg tror ikke, de overstiger 5000 Meter, snarere er de noget lavere. En russisk Topograf har Aaret efter mig passeret Odudygletsjeren og faaet samme Resultat som jeg. Over Gletsjeren er tillige af en rejsende russisk Officer optaget et Skitsekort, hvoraf der velvilligst er overladt mig et Fotografi, der viser Gletsjerens Form; men Maalestokken mangler desværre.

Paa Nordsiden af Gletsjeren forestod der os paa et kortere Stykke en meget farlig og besværlig Nedstigning. Hvor den jævne nedskaarne Sadel i Bjærgryggen i Roshanbjærgene hørte op, stod Skraaningen ca. 250 Meter meget stejlt nedad og var dækket med Masser af løst Materiale og store Sneflager. Bagagen, Kasser, Sække og Telte etc. lod vi ved Hjælp af Tove glide ned over de ret haarde Sneskraaninger fra den ene Gruppe Folk til den anden, efter at de selv var blevne hejsede ned efter en for en for at hugge sig en Afsats i den haardfrosne Sne. Heste og Æsler bragtes ned paa samme Maade, idet et Reb, som var slynget om Halsen paa dem, kastedes ned til den Terrasse, de skulde standse paa, medens Mænd paa en øvre Afsats holdt i et Tov, der var fastgjort til Buggjorden og i Halen. De prøvede selvfølgelig straks paa at gaa ned ad Sneen, men gled snart om paa Siden; de fik ofte for stærk Fart, saa Tovet gled ud af Hænderne paa de øverststaaende Folk, og i rasende Fart gik det nedad, saa Hest, Sne og Sten fuldstændig gik sammen i et, indtil de endelig standsede paa en Afsats. Saaledes gik det ogsaa for en stor Del med Bagagen, og da det hele endelig var kommen nedenfor Sneen, maatte vi møjsommelig oplede og opsamle baade Dyr og Bagage nede i Moræneaflejringerne. Mærkeligt nok kom med Undtagelse af nogle Skrammer og Rifter ingen til Skade: jeg tilskriver det mere et Held end min Udrustning til en saadan Tur, som jeg ikke skulde tilraade andre at foretage uden ganske andre Hjælpemidler end dem, der mest paa Grund af Mangel paa Pengemidler, stod til min Raadighed. Nedstigningen herfra gik nu forholdsvis let, der fandtes hele Vejen langs Aab-i-Maderaun (Floden Maderaun) Stier, der var tiltraadte af de fra Jashgulamflodens Dal til Sæters dragende Tadsjiker. Floden har ved sit øvre Løb flere Kildefloder, der med et rasende Løb fører en stor Masse Grus og Sten ned til Trægrænsen, som ligger i ca. 3700 Meters Højde. Her forener alle disse Smaafloeder eller Bjærgbække sig, og her i Løb af Birke, Juniperus og Pilekrat slog jeg Lejr for Natten. Hamrakul lavede en udmærket Pillaf, og ved nogle Glas Te og en Pibe Tobak af en Pibe, som jeg selv havde lavet af nogle tørre Grene, da mine egne var gaaede tabt, glemte man ret hurtigt Faren og Anstrængelserne for snart efter at gaa løs paa endnu værre Naturforhold. Man mærker egentlig først efter en saadan Tur, at man er levende.

Hinkende og med ømme Lemmer gik vi og vore Lastdyr den næste Dags Morgen ned ad meget stejle Stier, der snart snoede sig højt oppe paa græsbevoksede Bjærgskraaninger, snart gik over et Kaos af Sten nede

ved Floden. Vejret var herligt, Solen skinnede som sædvanligt i Pamir om Sommeren, mange forskellige Smaafugle kvadrede rundt om i Pile-, Rosen- og Enebærbuskene, og dejligt klart Vand brusede ned over Stenene i Floden. Jeg gik et Stykke i Forvejen for at faa lidt Fuglevildt i Form af Duer og Stenhøns, hvilket ogsaa lykkedes mig. Ca. 3 Km. fra Jashgulam snævrer Aab-i-Maderauns Dal ind til en Bredde af kun 25 Meter, Bjærgene staar her som lodrette Mure ned til Floden; heldigvis er der nu ikke mere Vand i den, end at man kan ride i den. Efter denne snævre Spalte kommer atter før Jashgulam en Udvidelse af Dalen, hvori der ligger fire Grupper af de sædvanlige fladtagede Tadsjikhuse med smaa Frugthaver, som dog alle maa regnes

Nedgang mod Nord fra Odudygletsjeren.
Hvor den plane Flade i Forgrunden hører op, staar Skraaningen
ca. 250 Meter stejlt nedad.

med til Byen Maderaun ved Jashgulam. I denne By gjorde jeg Holdt Kl. 3 om Eftermiddagen.

Vi var nu i det gamle lille Kongerige Darvas, som tidligere regeredes af en indfødt Fyrste, der regnede sig at stamme fra Aleksander den Store, som de fleste af de centralasiatiske Herskere plejer. Vi blev ikke modtagne videre venligt, Byens Aksakal kom os vel i Møde, men erklærede, at han ingen Ordre havde til at sælge eller skaffe os nogetsomhelst, og lod i det hele som vi var Luft. Jeg lod nu forespørge, hvor hans Hus og Have fandtes, og i den sidste slog jeg uden videre Lejr, for at han skulde have Ansvaret for mulige Uroligheder. Disse lod heller ikke vente længe paa sig. Ca. 50 af Byens Mænd samlede sig straks paa en truende Maade rundt om vore Telte under de kæmpemæssige Morbærtræer, flere af dem havde medbragt de her

almindelige Luntebøsser med Gaffel paa Forskæftet og store Buer, der ogsaa er et almindeligt Jagtvaaben her som i Vakhana. Jeg forvissede mig i en Fart om, at mine Folk fra Turkestan havde deres Revolvere og Patroner i Orden, uagtet at ingen af dem havde stort Begreb om at bruge dem; selv ladede jeg, hvad jeg havde af Jagtvaaben, Revolvere og Magasinrifler, stablede nogle Lastkasser sammen til en lille Vold med mit Telt, hvorfra jeg kunde skyde i knælende Stilling; vi holdt os alle i Nærheden af Teltene og ventede paa hvad der maatte komme, medens de Indfødte i en truende Stilling og under højrestet Samtale stadig holdt sig samlede i en Afstand af ca. 30 Skridt fra os. Saaledes iagttog vi hverandre i nogen Tid; og da der intet passerede, lod jeg et Par af Folkene gaa hen for at ordne noget Sadel- og Seletøj, som laa i Nærheden af den indfødte Forsamling, medens jeg stadig holdt mig parat med mine Vaaben ved mit Telt. Ikke saa snart var mine Folk komne i Nærheden af Gruppen, før en Del af de Indfødte faldt over dem og begyndte at prygle Hamrakul og Ulug Beg; Hamrakul var imidlertid rask i Vendingen til at sno sig ud af deres Tag og springe nogle Skridt tilbage, han trak sin Revolver og fyrede løs, heldigvis uden at træffe. Paa en saa rolig og tillige en saa barsk Maade som jeg kunde, raabte jeg til dem, at de skulde forholde sig rolige, og der indtraadte et Øjeblikks Standning, under hvilken jeg fik Tid til, dels paa tadsjikisk dels ved Gestus at gøre Aksakalen begribelig, at hvis han ikke holdt sine Folk i Ro, vilde Ansvarret falde paa ham, og han selv vilde utvivlsomt blive hængt, saa snart jeg naaede til Begen i Kalai Khumb, der regerede over Darvas som Guvernør under Emiren af Bokhara. Det lod til at gøre lidt Indtryk paa ham, han fik de Indfødte til at gaa noget tilbage i Haven og begyndte at underhandle med mig og mine Folk om hvad vi ønskede af ham, og han lovede da at skaffe nogle Lastdragere til næste Dag samt et Par Faar til Slagtning, hvorefter han trak sig tilbage til sine Bymænd, der stadig holdt sig i Nærheden af os ivrigt gestikulerende. Jeg besluttede nu at gøre en Ende paa Sagen saa hurtigt som muligt og kaldte atter Aksakalen hen til mig, medens jeg lod Hamrakul sætte en Stump Papir fast paa en Træstamme ca. 50 Alen fra mig. Jeg bad Aksakalen og hans Kammerater lægge Mærke til min Maade at bruge Vaaben paa og fyrede derefter et Magasin paa 17 Skud hurtig af mod Papiret. De Indfødte blev nysgerrige og gik hen til Papiret for at se, om der virkelig kom Kugler som det knaldede til, og da de saa dem alle sidde i Huller i Træet, hvor Papiret havde været anbragt, smilede de

lidt forlegent hen til mig og trak sig mindre kry tilbage. Jeg forlangte nu af Aksakalen, at han straks skulde jage sine Folk hjem i deres Huse, da jeg ellers i modsat Fald vilde gøre det med mine Bøsser, og langt om længe fik han dem endelig til at forsvinde, idet dog de bevæbnede af dem raabte til mig, at de havde 300 Bøsser i Kislaken, og at de ikke var bange etc.

Faarene kom imidlertid ikke, og vi var alle meget sultne. Efterat jeg adskillige Gange havde ladet Aksakalen hente uden at det frugtede, kom endelig en gammel hvidskægget Mand hen til mig og lovede, at han vilde skaffe mig to Faar samt sørge for Lastdragere til næste Dag, hvilket ogsaa skete. Af ham fik vi at vide, at Aksakalen var en meget ond Mand, var ikke Tadsjik, men hørte til den herværende Jashgulambefolkning, som var indvandret Øst fra til Dalen. Den gamle bad mig om at forklare Begen i Kalai Khumb, hvilket daarligt Folk Jashgulamerne var, og at han maatte sende Tadsjikerne Hjælp mod dem, da disse stadig plagedes af de ufredelige Mennesker. Jeg lovede ham at gøre mit bedste, og der var nu Ro hele Dagen i Lejren, som vi imidlertid ikke kunde fjerne os fra. Henad Aften kom den gamle med 12 Tadsjikhyrder, som han havde kaldt sammen, og tilbød at ville sove sammen med dem i Nærheden af vor Lejr for at hindre Overfald paa os om Natten. Jeg tog imod dette Tilbud, men paa den Maade, at Hamrakul og jeg skiftedes til at vaage Natten igennem. Det var en uhyggelig Nat i den hælgmørke Have under de store Morbærtræer, men jeg havde flere af den Art tilbage endnu.

Tidlig den næste Morgen drog vi afsted med vore tadsjikiske Venner op ad Jashgulamflodens Dal, uden at Aksakalen viste sig; enkelte nyfigne kigede over Havernes Stengærder ud paa os, men Roligheden blev ikke forstyrret. Jeg aftalte nu med vor gamle Hvidskæg, at han og hans Folk skulde følge os for god Betaling og Gaver op ad Jashgulam og over Vændshbjergene til Kalai Vændsh ved Vændshfloden. Det er en betydelig Omvej til Kalai Khumb; men dels er Vejen langs Jashgulam og Pændsh vestpaa meget vanskelig, og dels vilde jeg gerne se lidt af Jashgulamflodens Dal, om hvis Befolkning jeg i Forvejen havde hørt, at de skulde være forskellige fra Tadsjikerne. Dette er ogsaa ganske rigtigt. I Kislakerne langs Floden bor der nogle Steder Jashgulamfolk, andre Steder rene darvasiske Tadsjiker, og de første er forskellige fra de sidste, idet deres Ansigtstræk har et uskønt mongolsk-tyrkisk Præg. Deres Sæder og Skikke sagdes at være meget forskellige fra Tadsjikernes, hvilket jeg imidlertid ikke kan oplyse noget om, da jeg efter Affæren i Maderaun

aldrig senere kom i nær Berøring med dem; af deres Kvinder saa jeg ikke en eneste. Maderaun er en stor Kislak, som vel har ca. 200 Indb. Dalen er ret bred her, og overalt er der Haver og Kornmarker paa Terrasserne. Jashgulam løber fra Maderaun lige mod Vest til Pændsh, saaledes at man kan se igennem hele Dalen til de høje sneklædte Bjerge paa Vestsiden af Pændsh i Badakshan. Ved Maderaun er der slaaet Bro over Floden, som her er ca. 30 Meter bred, og Stien gaar nu snart paa højre, snart paa venstre Side af den, saa man maa ofte krysse den; men stadig er der lagt Broer over den, om end meget skrøbelige af Grene og flade Skiferstykker. Bjærgene, der til begge Sider naar en imponerende Højde og er sneklædte, staar overalt lige ned til Floden, hvor en smal men god Sti, der er udbedret af Befolkningen, fører igennem en uendelig Labyrinth af Klippeblokke; ofte er Stien saa smal, at vi ikke kunde føre belæssede Heste igennem, men maatte aflæsse og bære Bagagen, kun hvor de smaa Bifloder løber ned, er der Udvidelser af Dalen, og her ligger Kislakkerne, der alle er særdeles idyllisk omgivne af frodige Haver og Marker; især fandtes Druer og Ferskener af en sjælden Godhed og i store Mængder.

Hvor vore Tadsjikdragere vidste, at der boede Tadsjiker, gjorde vi Holdt nu og da for at spise Frugter, og hvor der kun boede Jashgulamfolk, kunde vi nu anvende den Opræden, som de uelskværdige Mennesker alene syntes at have Respekt for, da vi var ialt 20 Mand, der holdt sammen. Ca. 4 Km. fra Djamdjah er Passagen atter særdeles besværlig, den gaar idelig op og ned ad næsten lodrette Granitskrænter og ofte igennem et Kaos af Klippestykker; selve den sidste Nedstigning til Kislaken Djamdjah er meget farlig og besværlig. I denne Kislak gjorde vi sent paa Eftermiddagen Holdt imellem de herboende Jashgulamfolk, og der kom det flere Gange til Haandgribeligheder imellem disse og mine Tyrker og Tadsjiker; de vilde hverken sælge os noget eller tillade os at slaa Lejr; men vi lod os ikke intimidere af de ca. 50 Indb. i Byen, og Natten gik uden Uroligheder. Tidlig om Morgenen vaagnede jeg op ved et heftigt Slagsmaal imellem Hamrakul og Byens Aksakal; men da jeg saa, at Hamrakul var den stærkeste, og ingen andre blandede sig i Sagen, lod jeg dem fortsætte, idet jeg dog spændt iagttog, at ingen af dem brugte andre Vaaben end Næverne. Umiddelbart Nord for Djamdjah drejede vi mod Vest opad en lille Biflod, som fører fra Passet Guskom, hvorover vi skulde, til Kalai Vændsh. Højere oppe ad Jashgulam saa Dalen ud til at være meget snæver og i Hovedsagen fattig og øde; den er endnu ukendt ved dens øvre Løb. Her

forlod den gamle fra Maderaun os og overlod os til sin Søn, der vilde være Vejviser over Passet, da han selv var for gammel til den forestaaende haarde Tørn.

I den sidste Tadsjikby, hvori vi opholdt os, havde vi købt en Del af de stærke Uldtove, som forfærdigedes her ligesom hos Kirgiserne, samt en Del Stænger med Pigge i, som de Indfødte er forsynede med til Bjærgvandring; vi lejede her en Del Ekstrafolk, saa at vi nu var ialt 36 Mand. Snart maatte jeg være i Spidsen for Karavanen sammen med en Vejviser, snart maatte vi gøre Holdt for at lade den passere forbi mig for at se, om alt var med; thi ofte ser en Lastdrager i disse Egne sit Snit til at forsvinde bag Klippeblokkene og derefter gaa tilbage til sin Kislak med Byrden; især saa længe han kun er fjærnet et kortere Stykke fra den. Over et Myr af Klippeblokke arbejdede vi os fremad snart paa højre, snart paa venstre Side af Floden, der ofte danner smaa Vandfald, som omgives af Lunde af Pil, Poppel, Roser og Buskads. Det var en frygtelig besværlig Tur, Hestene styrtede hvert Øjeblik, selv naar de ikke bar Bagage, og Blodet flød ud af Rifter og Skrammer, som de i Faldet paadrog sig. Paksadlerne hang i Laser paa dem, iturevne som de var af Klipper og Sten. Lidt henad Eftermiddagen kunde hverken Dyr eller Mennesker arbejde mere, og vi slog Lejr imellem de øde nedrullede Stenbunker noget nedenfor Gletsjerne i en Højde af 3548 Meter. Herfra kunde vi se Gletsjerne, der nok kunde give os Grund til at kige lidt ængsteligt til Vejrs. Hertil kom endnu den Vanskelighed, at de fleste Lastdragere nægtede at gaa over Passet, idet de lasede forkomne Fyre, som saa mange andre Steder, troede, at Djævlen boede paa den anden Side af Passet. Mange Folk i disse Egne bor ofte i deres Dale hele Livet uden nogensinde at komme ud af dem. Jeg fik dem dog lidt beroligede, og dels tvang, dels listede jeg dem til at lægge sig til at sove i nogle Skind og Tæpper imellem en Kres af Granitblokke, idet jeg foreholdt dem, at de derved bedre kunde holde Varmen, naar de laa tæt sammen; thi det fros stærkt om Natten. Vi tændte saa et Par store Baal i Nærheden af dem, og rundt om anbragte jeg 7 Mand, som jeg kunde stole paa, for at de ikke skulde se Lejlighed til at forsvinde. Selv hvilede jeg lidt i Teltet, men Søvn var der ikke Tale om i den hundekolde Nat, og hvert Øjeblik maatte jeg ud for at se, om alt var i Orden. Hele Eftermiddagen indtil henad Aften havde vi ved Teltlygternes Skin arbejdet paa at flikke Saddeltøj og Tove sammen til næste Dag, og Kl. 3 om Morgenen stod vi op og indtog vort Morgen-

maaltid, der bestod i varmt Vand, da Teen var sluppet op, lidt tørt Faarekød og nogle Beskøjter.

Blaafrosne humpede Lastdragerne atter opefter paa deres ømme Fødder, der var indhyllede i ubestemmelige Bundter af Klude; de lignede alt andet end Gletsjerbestigere, og i mit stille Sind regnede jeg egentlig med kun med nogle faa Mand til Fods at naa Kalai Vændsh med mine Kort, Fotografier, og hvad jeg ellers havde indvundet af Resultater paa Rejsen, og hermed stillede jeg mig tilfreds. „Jeg giver her en Udskrift af min Dagbog“: Vejviserne vidste eller troede at vide, at Passet maatte ligge ret i Nord for Lejrpladsen, og i denne Retning holdt vi Hovedkursen. Nu er det at gaa over en Bjærgkæde ikke det samme som at gaa

Mit Telt i Morænerne paa Sydsiden af Vændshgletsjeren.

over en Tagryg. Man forvilder sig let imellem de utallige Masser af Slugter og Kløfter. Mange smaa Passer maa overskrides, forinden man kommer til Hovedpasset. Vi fik prægtigt Solskinsvejr, og Sveden haglede af os, medens vi langsomt steg det ene Hundrede Fod efter det andet. I en Slugt endte vi i en cul de sac, idet en lodret Granitmur foran os spærrede Vejen; vi maatte tilbage og det 1000 Fod nedefter, som vi i Timer havde arbejdet for at komme opefter. Nu slynger der sig en Sti rundt om Siden af et tilsyneladende kegleformet Bjærg; her gaar Vejen jævnt, vi sidder op paa Hestene for at hvile lidt ud, men maa snart af Sadlen igen. Herfra gaar Bjærgkolossen ikke mindre end ca. 12,000 Fod nedefter til Floden, der bugter sig som en Sølvtraad dernede; sjælden eller maaske ikke andre Steder i Pamir har man en saa vid Udsigt nedad; men Tanken om at rulle ned og ned i det uendelige gjorde

os en Smule svimle, vi tog Øjnene til os og saa ind mod Bjærgsiden. Luften blev tynd, for hver 4—5 Skridt standser baade Mennesker og Dyr for at trække Vejret. Saa gik det atter fremad igennem Klipper og Sten, Terrænet bliver mere og mere øde, den nøgne Klippe træder mere og mere frem, og Blokkene bliver større og større, Hestene maa ofte slæbes op i Tove fra en Af-sats til en anden, saa slider en af dem sig løs, løber nedad, snubler i Stenene og ruller nedad en Skraaning. Nogle Folk løber efter for at se om den kan reddes eller maa dræbes. Lastdragerne kravler paa alle fire opad imellem Klippestykker, en sidder hist og en her, saa en Gang imellem maa Kikkerten frem, for at jeg kan tælle dem. Naar der lyder Drøn ovenfra, blæser en af os i Signalthorn, som jeg havde forsynet mig med hjemme fra, til Tegn paa at der foregaar et af de næsten hver Time forefaldende Skred. En Kolos, der ofte er stor nok til at knuse en Landsby, har løst sig og ruller ned, den udspyr Ildgnister til alle Sider, forsvinder i Dybet medtagende en Masse andre Klippestykker paa sin Vej, og en Knitren og Knalden høres længe efter nedden under os. Vi er nu i Morænerne, disse forvirrede Masser af sønderslaaede og af den bratte Temperaturveksel sprængte Sten, der former sig i Bakker og Dale. Sneen viser sig hist og her i større Masser; ofte ligger den frosen til Bro fra den ene Morænedynge til den anden. Vi benytter disse Broer med stor Forsigtighed, og er glade for hver vi lader bag os. Med Dyrene i lange Liner gaar vi forsigtig i de letbevægelige Stendynger; løsner en enkelt større Sten sig, begynder det hele at rutsje. Jeg forsøgte at skyde en Genvej om ad Siden af en saadan Dyngge, det knitrer, klirrer og knalder over mig, hele Skraaningen gled. Sidelæns som en Krabbe for jeg fremad paa alle fire, bag ved mig saa jeg Skraaningen ramle nedefter, kun en lille Sten havde det Held at sønderslaa en af mine Fingre. Firmsneen tager til efterhaanden som vi stiger, Ulug Beg forsvinder med to Heste i den og maa hales op ved Linerne, som nu forbinder Folkene fem og fem. Det bliver isnende koldt i de af nøgne naalespidse Tinder omgivne Slugter, truende Snemasser hænger ned fra Toppenes Sider, Retningen bliver vanskeligere og vanskeligere at holde, Passagerne værre og værre, og Øjnene maa næsten samtidig rettes opad, til Siderne og nedefter. Luften bliver tyndere og tyndere, hvert Skridt vanskeligere, Støvlerne bliver som Blyklodser, og Blodet træder frem ved alle Neglene. Snart maatte vi opad igennem lutter frosen Sne, der af Solen var blodgjort paa Overfladen. Nogle af os steg først et Stykke til Vejrs ved at stikke Stokkene i Sneen og bruge den

som Stiger, og ved at hugge Næverne ned i Sneskorpen, saa man kunde hæve sig op ved Hjælp af Albuerne. Naar vi saa paa denne Maade var komne nogle Fod opad Skraaningen, trampede og sparkede vi, liggende paa Maven, med Hænder og Fødder Huller i Sneen, saa der blev en lille Sti bag os. Naar dette var gjort, huggede vi en lille Afsats i Sneen og halede saa den ene Byrde efter den anden og det ene Dyr efter det andet op paa Afsatsen. Derefter gik det paa samme Maade op til den næste Terrasse, saaledes at Mennesker, Dyr og Bagage var fordelte paa flere Terrasser. Efterhaanden som Solen kom højt, blødgjordes Sneen, og Hugningen af Terrasser og Triu i den blev særdeles vanskelig. Ofte gled vi et Stykke nedad i den bløde Sne og maatte næsten suge os fast som Iglar for ikke at komme i Fart ned efter. Det staar endnu for mig som et Vidunder, at Hestene kom herop. Henad Eftermiddagen kom vi op paa mere plane Flader, der som Hele

saa ud som et bølgeformet Plateau afbrudt af enkelte spidse Toppe, der slak op af Sneen og tegnede sig skarpt paa den hvide Grundflade. Der er øde, dæmonisk vildt og stille heroppe, ikke en Lyd høres. Luften er uendelig tynd, man aander med opspilet Mund og har dog en halvt vanvittig Lyst til stadig at kravle højere op; thi der er endnu ingen Udsigt til andet end de nærmeste Toppe, til mørke Klipper og mægtige Draperier af Sne- og Ismasser. Henad Aften naaede vi en mægtig Gletsjer, hvis Tunge snoede sig i et eneste stort Sving mod Sydvest, og som deltes i to Dele af en mindre Moræne, der løb paa langs igennem dem; liggende Gletsjerpartier øjnede vi til alle Sider, og Terrænet syntes overalt lige ufremkommeligt. Jeg havde en Anelse om, at vi var komne for langt mod Nord,

og da det var umuligt den Dag at komme videre, overnattede vi paa selve Gletsjeren og sov i vore Skindpelse som paa Edderdun. Henad Aften blæste det op til en halv Orkan, og kolde Vinde ligesom faldt ned over os, men senere blev det blikstille, Stjærnerne lyste store og blanke paa en dyb mørkeblaa Himmel. Om Aftenen regnede jeg ud efter det Bestik, jeg havde gjort efter Kompas, Ur og Skridttæller, at vi maatte være altfor langt nordpaa fra Vejen til Kalai Vændsh, og jeg belavede mig derfor paa selv at agere Vejviser. Kl. ca. 2 om Natten vækkede jeg Folkene, hvis Lemmer var stive af Kulde og Anstrængelser. Mange Glas varmt

Snevand, der har en vammelsød Smag, maatte der til for at faa Lemmerne lidt bøjelige igen. Kun nogle faa Stigninger og vi er oppe paa forholdsvis jævne grønblaa Gletsjerflader; jeg fulgte nu Gletsjeren mod Sydvest. Det klirrer som itusprunget Staal, naar vi gaar hen over den, det er som en Mark af Isstraa, der er

En Del af 1. danske Pamirekspedition paa Vændshgletsjeren.

voksede op paa den. En Gang imellem lyder der et Brag; det er Ismassen, der revner. Alle standser, ingen siger et Ord, vi fortsætter med et Par raske unge Indfødte foran os, der med Pigstavene hugger i Gletsjeren for hvert Skridt. „Der er en Revne foran os“, raaber en af dem; vi undersøger den, idet vi liggende paa Maven kiger ned i en meget dyb Spalte. Grenene, som vi havde medbragt, bringes frem, og vi surrer en Bro over den et Par Alen brede Sprække; Tove gøres fast paa begge Sider af den primitive Bro, efter at nogle Indfødte forsigtigt en efter en er kravlede over den. Fire til fem Mand holder fast i Linerne paa begge Sider, og derefter passerer hele Karavanen. Saaledes gaar vi over flere Revner, indtil vi ret pludselig staar foran en Klippemur af Gneis, der hæver sig op over Ismarkerne

og tvinger Gletsjeren til atter at bøje nedefter i N. t. Ø. Denne Mur var den egentlige Bjærgkam, der hævede sig ca. 14 Meter op som en ganske skarp Tagryg over Isen og Sneen. Jeg holdt Mandtal over Folkene, der manglede ingen.

Ad nogle Ujævnheder i Klippemuren kravler vi op for at faa Udsigt, og herfra kunde jeg se ned igennem Aab-i-Vændsh smalle Dal lige til Floden Vændsh. Næsten som man hejser Mursten op til en Bygning, hejsede vi Heste, Æsler og Bagage op paa denne Tagrygning, der var saa smal, at vi maatte ordne alt paa et Geled. Efter Aneroidbarometer maalte jeg Højden til 5547 Meter; men maa dog tilføje, at jeg ikke tør regne med mindre Fejl end henved 200 Meter. Som

Bifloden Aab-i-Vændsh Kilde umiddelbart nedenfor Vestsiden af Vændshgletsjeren.

et Reliefkort laa Bjærgene under os; et Myr af Kæder og Dale, mindre og større Bjærgfloder og Fosser, grønblaa Gletsjere og Firnsne, ørkenagtige Plateauer og takkede Tinder laa i et Virvar dernede; alt let tilsløret af et fint gennemsigtigt Skylag. Reflekslyset fra Gletsjer og Sne pinte Øjnene og Hjærnen ganske forfarvelig, og Solen brændte Saar paa Ansigt og Hænder. Paa Nordsiden af Passet eller Taget laa atter en lille Gletsjer, som kun gik ca. 100 Meter nedefter; men til Gengæld laa her en Mængde Sne og Moræner meget stejlt. Folkene og jeg selv maatte fires ned i Tove for at hugge Afsatser til at placere Gods og Dyr paa. I lange Liner gik Kasser og Bundter ned, og derefter Dyrene paa samme Maade; idet vi omviklede dem med Filttæpper og bandt Benene sammen paa dem, for at de ikke skulde sparke om sig; saa gled de ned paa

Siden til Folkene paa Afsatsen for derefter at gaa videre paa samme Maade, og de tog ingen Skade, da Filtet beskyttede dem under Glidningen. Nedstigningen gik videre over vildt skummende Bjærgbække, opfyldte af Sten, ad bratte Skraaninger, over et Kaos af Stendynger, langs svimlende Afgrunde til Trægrænsen, har vi holdt Hvil henad Eftermiddagen i et lille Krat af Pil, Juniperus og Roser ved den her ca. 3 Meter brede Bjærgbæk. Vi spiste vore sidste smaa Rationer af Faarekød og Brød sammen med varmt Vand og undersøgte Lommer og Poser; men der var intetsomhelst spiseligt mere tilbage. Vi maatte videre til Kalai Vændsh, koste hvad det vilde, men henad Eftermiddagen var jeg ogsaa saa sulten, at jeg flere Gange tænkte paa at spise nogle Smaafugle, som jeg skød paa Vejen, raa. I en halvt bevidstløs, døsende Tilstand gik det nedefter langs Aab-i-Vændsh. Vejlængden til Vændshfloden var vel kun ca. 12 Km., men Faldet meget brat, ofte kunde vi ikke passere Dalen, hvor der kun var Plads til Floden imellem lodrette Klippevægge, og der var nu for meget Vand til at vi kunde ride i den. Saa maatte vi op paa de af Tadsjikerne tiltraadte Stier, atter ned til Floden, over et Vadested til den modsatte Bred, igennem næsten uigennemtrængeligt tornet Krat, der rev Tøjet af os, over et Væld af Stenmasser og stadig gaar det lige stejlt nedad. Lemmerne bliver mere og mere ømme, Sulten og Tanken om blot at finde et eneste lille Stykke plan Jord behersker en, og Hovedet bliver tungt som Bly. Hist og her i en Daludvidelse laa idylliske smaa Krat, hvori fandtes vilde Kirsebær, som vi straks kastede os over, de oplivede dog lidt; forøvrigt var der ved Flodens nedre Løb Mængder af Fuglevildt, særlig Duer og Stenhøns; men vi lod dem uansede, da vi vilde naa Kalai Vændsh den Dag. Lige ved Solnedgang naaede vi ned til Floden Vændsh, hvor Aab-i-Vændsh Dal udvider sig til en bred Trag, der er som brolagt med afrundede Sten af et Par Menneskehoveders Størrelse, og vi saa nu et ganske fortryllende Landskab foran os. Til højre og venstre for os lodret paa vor Marcheretning løb Vændsh brusende i mange Arme imellem smaa skovbevoksede Øer nede i en dyb Erosionsslugt, og paa brede Terrasser, Flodbredderne, ca. 50 Meter over Floden, der kun førte forholdsvis lidt Vand paa denne Tid, laa den ene store Kislak ved Siden af den anden, alle overskyggede af Frugttræer og nogle fænomenal store Piletræer (Vændsh skal efter Tomaschek, S. 20, ogsaa betyde Pilefloden, hvilket bl. a. efter de Mængder, der findes af denne Træsart og den Mægtighed, de har, synes ret plausibelt). Ad stejle, grusede Stier, hvor Hesten næsten gled ned paa Bag-

parten, red vi over den ca. 100 Meter lange Bro over til Borgen Kalai Vændsh, der med sine firkantede Lertaarne dominerede Kislakerne paa Flodens høje Bred. Den her residerende bokharske Beg klædt i spraglet Silkekaftan, kom ud med et større Følge af Aksakaler i hvide Uddragter for at tage imod os, og anviste os Lejrplads paa et henrivende Sted i hans Have tæt ved Floden. Maaltider af Suppe, Kød, Høns, Æg, Druer,

Æbler og Te blev bragt til os i store Kvantiteter; men jeg var den Dag næsten bleven saa sulten, at jeg ikke kunde spise. Paa denne sidste Del af Nedstigningen havde Dagen været hed; ca. 27—28° C. paa en saa anstrængende Marche kan nok tage paa Kræfterne. Jeg lagde mig straks til at sove i mit Telt og vaagnede først op, da Solen stod højt paa Himlen.

Fortsættes.

Tibet.

Engelsk-indiske Topografer har i den senere Tid udfoldet en overdentlig stor Virksomhed i Henseende til Udforskningen af det egentlige Tibet, og „The geographical Journal“ bringer stadig nye Kort af stor geografisk Interesse fra disse Egne, der til Dato har været saa godt som ukendte. Operationsobjektet er de beboede Dalstrøg og Søplateauerne Nord for Himalayas Fod og drejer sig om intet mindre end et Bælte af Bjærgland fra Bramaputras Gennembrud af Himalaya mod Nordvest over Egnene ved Tengri Nor, over Lhasa og Sikhim til Soterrænet omkring Yeshikul og Byerne Srinagar og Leh i Kashmir opad mod Nord ad Khotan til, fra hvilken By der fra gammel Tid gaar god Karavanevej over flere større Byer op i Kashgarien, Grænselandet mod Øst for russisk Pamir. Det her nævnte Bjærgteræn ligger i Hovedsagen imellem 27° og 37° n. Br., 83° og 93° østl. Lgd. Grw. Med Leh, Hovedbyen i Kashmir, som Basis har Capt. Rawling eksploreret det vilde og udviklede Bjærgland, hvorover Ruten fra Indus øvre Dale gaar mod Nord til Khotan. Dette Bjærgland, hvis Kæder synes at stryge mest i Ø.-V., naar gennemsnitlig Højder fra 5500—6000 Meter, og Dalene, der gennemstrømmes af talrige Floder, som danner et Utal af sølignende Udvidelser, mest med salt, men ogsaa en Del med fersk Vand, ligger gennemsnitlig kun c. 120 Meter under de højeste Kamme, hvoraf flere er sneklædte. Det er altsaa et Plateauland, gennemstrøget af lavere Kæder, imellem hvilke ligger Mængder af Søer, hvis Bredde er ringe, og hvis Længde er højest c. 33 Km., de fleste mindre, Terrænet er øde og ugæstmildt i Hovedsagen, men der findes dog hist og her større græsbevoksede Strækninger, paa hvilke den vilde Yak, Antilopen, Gasellen og Fuglevildtet er særdeles talrigt repræsenteret. I „The geogr. Journal“ April 1905 findes en detaljeret Beskrivelse heraf med Kort, samt en Samling fortræffelige Fotografier, hvortil henvises. En anden Ekspedition under Capt. Rawling, som af Sir Frank Younghusband var sendt ud i det vestlige Tibet for at etablere en Handelsstation i Byen Gartok ved Indus Kilder, har eksploreret Bjærglandet omkring den store Chogo Lungma Gletsjer, Tjumbidalen, en Del af Butan og Egnen omkring den vigtige tibetanske By Gjangtse, som til Dels er bleven kortlagt. Capt. Ryder og Capt. Wood har kortlagt Bramaputra fra Byen Shigatse til Flodens Kilder. Sutlej fra dens Kilder til britisk Territorium og den Del af Indus, som løber forbi Gartok.

Hovedinteressen baade for England og for den geografiske Verden har imidlertid drejet sig om Younghusbands Militær-

ekspedition til Tibetanernes hellige By Lhasa. Ordet Lhasa har som en Magnet tiltrukket alle evropæiske Rejsende i Centralasien, uden at det er lykkedes nogen af dem at trænge ind i Byen. Nu er den endelig lukket op paa vid Gab til almindelig Beskuelse af Younghusband, idet dog Æren for de første paalidelige Efterretninger herfra tilkommer Sarat Chandra Das og de russiske lamaistiske Rejsende, som omtalt af mig i tidligere Hefter af dette Tidsskrift, hvilket ogsaa Younghusband i sit Foredrag i „The Royal geographical Society“ meget beskedent begynder med at bemærke. I sit Foredrag slaar Younghusband en Pæl igennem de tidligere Anskuelse om, at Tibet er et øde Land, hvilke stammer fra, at evropæiske Rejsende i Tibet aldrig kom i andet tibetansk Terræn, end det, der ligger Nord for det stadig beboede Land, og som kun nominelt staar under Dalai Lama eller i hvert Fald i meget løst Forhold til Tibet. Af Younghusbands Foredrag skal her gives nogle Uddrag tilligemed Illustrationer efter hans Fotografier, som velvilligst er overladt Red. af Sekretæren for „The Royal geographical Society“, i London.

At Tibet er et fattigt ugæstmildt Land bekræftes ikke af de faa evropæiske og indiske Rejsende, der har været i Lhasa, og heller ikke af Younghusband. Den nordligste Del af Tibet, som er alt, hvad de seneste evropæiske Rejsende har set, er øde, ukultiveret og værdiløs, og den Del udgør to Tredjedele af det hele nominelle Tibet. Dette er saa stort som Provinserne Bombay, Madras og Pandjab tilsammen, men heraf er dog en Tredjedel udmærket dyrket og opfyldt af blomstrende Landsbyer og rige Tibetaneres Godser; dette egentlige Tibet er sandsynligvis lige saa rigt som Kashmir eller Nepal. Dalene, i hvilke Lhasa, Gjangtse og Shigatse ligger samt Bramaputradalen er hverken golde Plateauer eller V-formede Slutter: det er flade Dale med en Bredde af 6—16 Km.; overalt er Jorden god, velvandet og veldyrket. Vi vil følge Younghusband fra hans Rejses Begyndelse i Juni 1903 fra Darjiling til dens Slutning i Lhasa. Under uophørlig Regn gik Ekspeditionen igennem Sikhims store smukke Skove, under hvis Kæmpetræer der gror Bregner, som naar en Højde af 15 Meter, igennem Bjærgdale, hvis Sider var bevoksede med rig tropisk Vegetation, hvorimellem bl. a. taltes ikke mindre end 600 forskellige Slags Orkideer og 60 forskellige Arter Rhododendron. Forf. anfører endvidere, at han intetsteds har set en saadan Rigdom af Sommerfugle i mange forskellige Varieteter som her. Men kommer man over Himalayas Pashøjde, forandres alt pludseligt;